

RÉGÉSZETI DOLGOZATOK

AZ EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM
RÉGÉSZETI INTÉZETÉBŐL

10

DISSERTATIONES ARCHAEOLOGICÆ

EX INSTITUTO ARCHAEOLOGICO
UNIVERSITATIS DE ROLANDO EÖTVÖS NOMINATA

BUDAPEST 1969

IRODALOM - LITERATUR

VERA I. EVISON, THE FIFTH-CENTURY INVASIONS SOUTH OF THE THAMES

University of London The Athlone Press 1965,

142 p. 11 térkép, 30. ábra és 18 tábla.

A szerzőnő figyelemre méltó munkájában az V. századi Britannia zürzavaros történetére igyekszik fényt vetni, új régészeti és történeti szempontok alapján. Az V. század régészeti kutatása Európaszerte elmaradott. Néhány pársiros temetőn kívül szórványleletekre és mult századi ásatásokra támaszkodik, ennek megfelelő a régészeti eredmények történeti értékelése is. Egy évszázada elmélet elméletet ér, amelyek különböző régészeti leletcsoportokat vagy megfontolásokat előtérbe helyezve, nagy meggyőződéssel igyekeznek meghatározni a Római Birodalom egyik vagy másik tartományának területén az új barbár telepések és támadók hagyatékát.

V. I. Evison könyve Dél-Britanniába vezet, ott igyekszik rendet teremteni. Az angolszász korszak régészeti kutatásában kezdettől fogva elkülönül a Temzétől délre fekvő terület, főleg Kent. Erre a vidékre nem jellemzők a szász hódítók hamvasztásos sírjai, annál szembeszökőbb viszont a leletek kontinentális jellege, - ezt korábban kézenfekvő módon a kontinens közelségével magyarázták. A meglehetősen hiányos történeti forrásokra támaszkodva az eddigi kutatás az eltérő sajátosságokat DK-Anglia "jüt fázisaként" értékelte, főleg Beda 300 évvel későbbi elbeszélése alapján, aki szerint Kentet jütök szállták meg. Erről a korai jüt bevándorlásról azonban

hallgatnak a források, tehát a szerzőnk szerint a régészeti jelenségek elégtelen történeti forrásokra alapozott magyarázatai túlhaladtak. Ilyen körülmények között DK-Anglia V. századi történetében maguknak a régészeti leleteknek az elemzése alapján kell eligazodni, a régészeti leletek megbízható összefüggéseinek kell megmutatni, kik voltak a terület első támadói és barbár telepesei.

Régészeti elemzéseinek kiinduló alapja a Rajna és Szajna közötti területen feltárt IV-V. századi barbár temetők érdekes és sajátos leletanyaga. E kontinentális régészeti alapokra támaszkodva, megismertet azokkal a DK-Angliában előkerült tárgytipusokkal, amelyek a laeti-nek, később a frankoknak dolgozó É-galliai műhelyekből származnak. Ilyenek: a különböző ezüst berakásos tárgyak /többnyire diszcsatok/, üvegek, bronz pántos favedrek, különböző fibulák, bronz edények, íj és nyilfelszerelés, keramika, pajzsfogók, állatfejes karikájú bronz csatok. Mindezen tárgyak kétségtelenül Gallia későrómai-barbár kulturájára, Meuse völgyi műhelyekre vezethetők vissza; galliai és angliai elterjedésüket, összefüggésüket jó elterjedési térképekkel támasztja alá a könyv. A szerzőnk szerint e tárgyak más uton-módon, mint szárazföldi emberekkel, aligha kerülhettek a szigetországba. A kereskedelmi kapcsolatok lehetőségét azzal igyekszik kiküszöbölni, hogy hasonló intenzív kapcsolatokra a VI. században már nincs Angliában példa. E megállapítás feltétlen érvényében azonban éppen DK-Anglia esetében némileg kételkedem. Am mivel a vizsgált tárgyak párhuzamai csakugyan É-Galliára utalnak, ebből valóban kontinentális invázió lehetőségére lehet következtetni.

A frank kultúra beáramlásának mikéntjére az angliai V. századi frank jellegű síregyüttesek utalnak. Többnyire katonai vezetők fegyveres temetkezései. Az egyedi tárgyaknál

felfedett összefüggéseket elmélyítendő, területenként ismer-
teti a zárt együtteseket és szintén gondosan összeveti őket
kontinentális párhuzamokkal. Keltezésüket is erre a módszer-
re alapítja s talán éppen ezért vitatkozni lehetne több sir-
keltezésére tett javaslatával, éppen fontos sírok esetében.
A zárt sirleletek alapján kéthullámos invázió körvonalai
bontakoznak ki. Az elsőben az V.század 1.felében az egykori
római hadsereg germán tagjai jutnak el vagy térnek vissza
Britanniába, a század közepétől pedig a római-frank kulturát
továbbfejlesztő frankok angliai feltünésével lehet számolni.
E nyilvánvaló kapcsolatokkal szemben, az V.sz. második felé-
ben jütökre utaló régészeti jelenségek nem mutathatók ki. A
támadók ugyanis olyan anyagi kulturával érkeztek, amely leg-
kevesebb egy generáción át már Galliában gyökerezett. Mivel
ez a jütökkel kapcsolatban valószínűtlen, egyetlen megoldás
kinálkozik: a második hullám támadói É-galliai frankok és
hozzájuk csatlakozott szász bandák voltak.

A könyv önálló régészeti-művészettörténeti részét
képezi az V.fejezet és a nagyrészt hozzácsatlakozó terjedel-
mes és gondos elterjedési listák. E bőséges szakasz az E.
Bakka-tól Quoit Brooch Style-nek elnevezett, sajátos állat-
ornamentális ékszerművességgel foglalkozik. Ismerteti az
eredetével kapcsolatos korábbi elgondolásokat, amelyek a
stilus gyökereit Északon keresték és angliai feltünését a
jüt invázióval hozták kapcsolatba. Ezekkel az elképzelések-
kel szemben részletesen és meggyőzően bizonyítja, hogy a sti-
lusnak Skandináviában nincsenek előzményei; ott is akkor,
vagy még később lép fel, mint Angliában. Mind a stilust hor-
dozó tárgyi formákról, mind állati és növényi diszitőelemei-
ről nagy alaposággal kimutatja, hogy azok egyaránt az É-gal-
liai későrómai barbár fémművességben gyökereznek, ott van
szétsugárzásuk centruma. Végigköveti a stilus elterjedését

a kontinensen és a szigetországban számos fontos, eddig összefoglalóan még nem méltatott tárgytípus pl. a kettős lemezű bronz diszcsatok elterjedésén keresztül.

E művészettörténeti kitérő után összefoglalja a feltárt régészeti eredményeket és megkísérli összhangba hozni őket az Angolszász Krónika ellentmondásos adataival. A Krónika azonban 495 előtt nem tud délen invázióról, mintahogyan az V.században Britanniát megtámadó frankokról semmiféle kontinentális forrás nem emlékezik meg. Ilyenformán az eseményre egyedül a régészeti leletek utalhatnak. A krónika párhuzamosnak tűnő helyeit feloldva a szerző mégis lehetségesnek tartja, hogy egyes adatai egybeesnek a Gildasnal említett 449 körüli első "foederati" támadókról szóló h iradással. Ezekkel a támadókkal hozza kapcsolatba az V.század közepétől feltűnő kontinentális tárgyakat és siregyütteseket, valamint a Quoit Brooch stilus angliai térhódítását. Bár az egykoru történeti források nem emlitenek ilyesmit, a régészeti leletek alapján a mozgalom gyújtópontjában frank harcosokat és katonai vezetőket lát, akik ilyenképpen a Temzétől D-re eső terület történetébe új "frank periódust" iktatnának be.

V.I.Evison eredményei igen érdekesek és ujszerűek. Bizonyítékai tisztán tárgyi régészeti és művészettörténeti szempontból kifogástalanok. És mégis ez az a pont, ahol némi kételyemnek kell kifejezést adnom. Egy történeti korszakban lejátszódó történeti eseményre nézve a biztos utmutatók mégiscsak az írott források. Ezek teljes hallgatása valamilyen feltételezett vállalkozásról vagy eseményről, legalábbis elgondolkoztató kell hogy legyen. Az új régészeti források és eredmények szerintem is feljogosítják a kutatót arra, hogy azokkal a forrásokban tátongó hézagokat megkísérelje kitölteni vagy akér a források korábbi, csupán filológiai értékelé-

sét módosítani. E művelethez azonban mégis csak szükség van valamiféle a tárggyal kapcsolatos forrásadatra, ilyenek teljes hiányát nehéz bármilyen csábítóan biztosnak látszó régészeti eredményekkel helyettesíteni.

Egy történeti esemény modern régészeti bizonyítékai a lehető legsokoldalubbak. Tárgyak, tárgyi formák vagy stiluskörök elterjedése sokszor félrevezető lehet történeti jelenségek megítélésében, erre már éppen elég példát láttunk, V.I.Evison is megcáfol néhányat. Még az együttesek sem mindig döntőek, különösen ha egy korszak katonai arisztokráciájának sokszor többszázszoros temetőkből kiragadott elit együtteseiről van szó. Köztudott, hogy a meroving frank divat milyen gyorsan és széleskörben elterjedt a késői V. és a VI. századi Európa germánok lakta területein és éppen a nemesség viseletében, fegyverzetében, külső megjelenésében olyan példa nélküli egyöntetűséget eredményezett - vagyis ún. régészeti összefüggéseket - amelyet pl. a magyarországi longobardoknál vagy gepidáknál semmiképpen nem lehet frank invázióval vagy arisztokraták beáramlásával magyarázni. V.I. Evison bizonyítékai tehát kicsit a tárgytörténetben, a tárgyi archaeológiában gyökereznek. Egy invázióknak azonban még számos régészeti kriteriuma lehet, sokszor jobbak és fontosabbak, mint a tárgyi összefüggések önmagukban. Ilyenek az egykori római provinciák területén pl.: a római telepek, városok, villák pusztulása s ezzel karöltve új települések keletkezése. Ilyenek létére utaló helynévi anyag Dél-Angliában is akad, tehát régészeti vetületének is kell lennie. A régi városok vagy új falvak mellett a barbárok sokszor új temetőkben temetkeztek. Ezek többnyire meghatározott környezetben és módon létesültek; alakjuk, szerkezetük belső időrendjük stb. az új foglalkozás társadalmi és vallási viszonyait tükrözi. A sírok meghatározott ritussal, az eltemetettek sajátos vi-

selettel s nem utolsó sorban eltérő embertani sajátosságokkal is különböznek a helyi lakosságtól. Az új etnikum tárgyi ismertetőjegyei sem annyira a könyvben elemzett nemzetközi diszfégyverek, ékszerek valamint különböző kereskedelmi cikkek, mint üvegek és bronzedények, hanem a népi kismesterségek a kovács, az ötvös, a fazekas, a csontfaragó sajátos alkotásai.

V.I. Evison nagy gonddal összeállított munkájának eredményeit a fenti ellenvetésektől függetlenül meggyőzőbbnek tartom a korábbi elméleteknél. A levont következtetéseket mégis óvatosabban fogalmaznám meg. Nem beszélnék kifejezetten frank invázióról, hanem frank-gall területről kiinduló germán támadókról, köztük frank, szász és egyéb kalandorokról, zsoldosvezérekről, katonákról, akik a zavaros helyzetben igyekeztek a helyi romanizált lakosság felett és között bizonyos pozíciókat elérni és megszilárdítani. Bázisuk, utánpótlásuk, kereskedelmi és személyi kapcsolataik révén ezek az emberek később is szoros kapcsolatban maradtak a kontinenssel. A helyzet ilyenfajta elképzelése csak idézőjelben jogosítana fel arra, hogy DK-Angliában a jütök előtt egy "frank" periódusról beszéljünk.

Bóna István